

Vita Bandet Luleå

Föreningens ursprung, verksamhet och utbredning

Annika Johansson

Luleå tekniska universitet

C- uppsats
Historia

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap
Avdelningen för Samhällsvetenskap

Innehållsförteckning

Kapitel 1

1.1 Inledning	1
1.2 Syfte	3
1.3 Problemområden/Frågeställningar	3
1.4 Avgränsning	4
1.5 Definition	4
1.6 Metod och material	5
1.7 Teoretisk bakgrund	6

Kapitel 2

2.1 Vita Bandets ursprung	8
2.2 Vita Bandets etablering i Sverige	8

Kapitel 3

3.1 Etableringen av en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå och dess verksamhet	13
3.2 Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening blir Vita Bandet	15

Kapitel 4

4.1. Vita Bandet i Luleås medlemmar samt dess åtaganden och förpliktelser	22
---	----

Sammanfattning	24
----------------	----

Käll- och litteraturförteckning	28
---------------------------------	----

Bilaga 1	30
----------	----

Bilaga 2	31
----------	----

Kapitel 1

1.1 Inledning

Redan under stenåldern kände människan till alkoholens jäsningsprocess och så tidigt som 3 000 f.Kr. kunde människan framställa vin. I och med detta kom alkoholen att ha en stark ställning i samhället.

Under senare delen av 1400 – talet lärde sig svenskarna att framställa brännvin. Brännvinet fick dock bara användas till krutframställning, men kom även att användas till att berusa sig med. Sten Sture inledde den svenska alkoholpolitiken i samband med detta och den kom att förändras mycket under århundradena som följde. Under 1600 – talet fick var och en bränna sitt eget brännvin, så länge de betalade skatt för det. I mitten av århundradet kom en tillverkningskatt att införas.

I och med potatisodlingen som infördes i Sverige i slutet av 1700 – talet, insåg svenskarna att den var utmärkt att använda sig av för brännvinsframställning. Staten skaffade monopol på brännvinet och kronobrännerier anlades och organiserades i distributionsnät som sträckte sig över hela landet. Krogar och lagerkällare öppnade och brännvinet blev mer lättillgängligt än någonsin. I Stockholm fanns det en krog per femton invånare och på landsbygden anlades krogarna vid kyrkorna och även där blev brännvinet lättillgängligt. Pga. statens monopol på alkoholen brände många sitt eget brännvin och otillåtna destillationsapparater beslagtogs.

I slutet av 1770 – talet tvingades kungen släppa husbehovsbränningen fri, vilket resulterade i att kronobrännerierna drogs in efter hand. Under 1780 – talet konsumerade Sveriges invånare i genomsnitt fem liter femtio procentigt brännvin per person och år.

År 1800 fattades beslut om att brännvinsbränning skulle knytas till jordäggande samt att bränning bara fick ske högst åtta månader om året. Den som inte brände själv kunde införskaffa brännvin i närmaste handelsbod. Detta innebar att brännvinskonsumtionen ökade till omkring femtio liter femtioprocentigt brännvin per person och år, vilket är tio gånger mer än idag.

Nykterhetsrörelser av olika slag bildades i landet redan under 1830 – talet. Den första moderna nykterhets rörelsen, IOGT – logen Klippan bildades i Göteborg i slutet av 1870 – talet. De hade hand om utskänkningstillstånden i staden. Villkoren för att få ett sådant var många och en åldersgräns på inköp av brännvin kom till. I början av 1900 – talet hade detta system spridit sig till de andra delarna av landet.

Under 1919 infördes ransonering av brännvin med hjälp av den s.k. motboken. Minimialdern för att få inneha en sådan var 21 år och brännvinsransoneringen låg på fyra liter per innehavare av motbok och månad. Öl och vin som var svagare än 3,6% kom dock inte att regleras av motboken.

Sedan 1800 – talet har en betydande nedgång har skett inom alkoholkonsumtionen. Fram till 1911 – 1920 kom försäljningen att halveras.

En viktig anledning till nedgången inom alkoholkonsumtionen är den svenska alkoholpolitiken, men även etableringen av nykterhetsföreningar i landet. Kravet för att få vara medlem i en sådan förening var ett måttligt intagande av brännvin. Peter Wieselgren var en av de största kämparna bakom föreningarna och för nykterheten under denna tid.

Nykterhetsföreningarnas arbete ledde till ett förbud mot husbehovsbränning i mitten av 1800 – talet. Detta ledde till att brännvinskonsumtionen i landet minskade något.

Under 1880 – talet bildades den första svenska kvinnliga nykterhetsföreningen, Svenska Kvinnors Nykterhetsförening och i slutet av årtiondet nådde Vita Bandets budskap Sverige. Förebilden fanns i Ohio, USA och föreningen grundades där i slutet av 1870 – talet av Frances Willard. Det kom dock att dröja ett par år innan föreningen etablerades i Sverige. Föreningen kom att arbeta för ett nyktert samhälle, men hade även andra saker såsom kvinnans lika rätt i samhället och fredstanken på sin agenda.

Vita Bandet i Luleå används för att exemplifiera kvinnornas arbete i samhället, både för nykterhet, men även för att hävda sig själva och visa att de duger. Även kvinnorna ville vara med och påverka både de sociala och de politiska besluten som fattades i samhället och därmed påverkade det dagliga livet.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att exemplifiera kvinnornas arbete för ett nyktert samhälle, ett nyktert Sverige och en nykter värld. Detta vill jag göra genom att belysa och redogöra för Vita Bandets ursprung, verksamhet och utbredning. Jag avser särskilt lyfta fram etableringen av och verksamheten i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening samt dess uppgående i Vita Bandet.

1.3 Problemområden/Frågeställningar

Det är främst tre problemområden som denna uppsats är koncentrerad kring. Det första problemområdet är Vita Bandets ursprung samt föreningens konsolidering i det svenska samhället och dess spridning över landet. Det andra området innefattar etableringen av en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå, dess verksamhet och vidareutveckling. Det tredje och avslutande problemområdet i uppsatsen behandlar medlemmarna i Vita Bandets Luleåförening och dess åtaganden och förpliktelser gentemot förening samt hur medlemsantalet har kommit att förändras genom åren.

De frågeställningar som jag har använt mig av för att konkretisera dessa tre problemområden är;

- Varifrån har Vita Bandet sitt ursprung och hur spreds föreningen och dess lära till Sverige?
- När och hur etablerades Vita Bandet i Sverige och vad kom föreningens verksamhet att bestå av?
- När etablerades en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå och vad kom dess verksamhet att bestå av?
- Hur vidareutvecklades den kvinnliga nykterhetsföreningen i Luleå? Vad kom föreningens verksamhet att bestå av?
- Vilka var medlemmar i Vita Bandet och vad hade dessa för medlemsförpliktelser och åtaganden?
- Hur många var dessa medlemmar och hur har detta förändrats genom tiden?

1.4 Avgränsning

Uppsatsen har två avgränsningar. För att behandla det första problemområdet – hur nykterhetsföreningen, Vita Bandet, och dess lära spreds till Sverige ligger avgränsningen på tiden 1870-talet fram till ungefär 1905. Detta blir en naturlig avgränsning, eftersom det är under denna tid som föreningen först uppkommer och sedan sprids till Sverige.

Avgränsningen har förlängts med ett par år, för att kunna gestalta föreningens verksamhet i korta drag.

Den andra avgränsningen går att applicera på de båda andra problemområdena – etableringen av en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå och dess verksamhet samt Vita Bandets medlemmar och dess förpliktelser och åtaganden samt antal.

Här kommer avgränsningen att ligga från 1902 fram till 1932. Denna andra tidsavgränsning beror på föreningens etablering och konsolidering i samhället. Dessa 30 år av Luleå Kvinnliga Nykterhets förening, senare Vita Bandets, verksamhet kommer att exemplifiera föreningens fortsatta verksamhet och arbete för ett nyktert samhälle.

1.5 Definition

I det andra problemområdet som behandlas i uppsatsen, dvs. kapitel 3.1, behandlas tiden 1902 – 1913, och då kallas den kvinnliga nykterhetsföreningen i Luleå för Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening. Föreningen går under detta namn från etableringen 1902 fram till 1913. Kapitel 3.2 behandlas tiden 1913 – 1932 och då kallas den kvinnliga nykterhetsföreningen Vita Bandet. Det är dock tal om samma kvinnliga nykterhetsförening hela tiden, skillnaden består bara i ett namnbyte av föreningen samt en uppgång i Vita Bandets riksförening och världsorganisation.

Medlemmarna i Vita Bandet kunde ingå som aktiva eller understödjande medlemmar. En aktiv medlem bidrog ekonomiskt med att erlagga medlemsavgift, avlade nykterhetslöfte samt deltog i föreningens arbete för ett nyktert samhälle. En understödjande medlem erlade medlemsavgift och avstod från starkare spritdrycker, men behövde inte delta i föreningens arbete på något annat sätt.

1.6 Metod och material

I arbetet med uppsatsen har jag främst använt mig av en kvalitativ metod. Uppsatsen har dock vissa kvantitativa inslag och dessa finnes i samband med de bilagor som ingår i uppsatsen. Uppsatsen har visst genusperspektiv, eftersom det är skrivet utifrån kvinnans synvinkel, med kvinnan som aktör i det valda sammanhanget.

Materialet som jag grundar min kvalitativa metod på består till största delen av Vita Bandets arkivmaterial från Folklivsarkivet, Norrbottens Minne i Luleå. Arkivmaterialet som har tillämpats utgörs till största delen av föreningens protokollböcker samt årsberättelser. En bok som även har varit till stor hjälp under arbetet med uppsatsen är Vita Bandets jubileums bok; Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961.*

De kvantitativa inslagen består av bearbetad information från Vita Bandets årsberättelser samt från Vita Bandets jubileumsbok; Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961.*

I uppsatsarbetet har jag även använt mig av information från Vita Bandets hemsida på Internet samt uppslagsverk, såsom Nationalencyklopedin. Tidningsartiklar har även kommit att användas.

Materialet kan ses som mycket tillförlitligt, eftersom det i första hand och till största delen utgörs av primärkällor såsom Vita Bandets arkivmaterial, som t ex. föreningsprotokoll och årsberättelser. Det finns ingen anledning att tvivla på dessa dokumenters trovärdighet eftersom de är skrivna för att dokumentera föreningens verksamhet. Uppslagsverken är även mycket tillförlitliga eftersom de står under stor granskning innan tryckning. Även Vita Bandets hemsida kan ses som en trovärdig källa, eftersom det är föreningen själv som ansvarar för sidan och informationen som finnes där. Den informationen som har hämtats därifrån utgörs främst av fakta om föreningens grundade och det finns ingen anledning att tro att dessa fakta är missvisande.

Kring nykterhetsföreningar har mycket forskning bedrivits under årens lopp. Däremot finns det inte, vad jag vet, någon forskning kring just Vita Bandet och dess lokalförening i Luleå.

Jag har dock kommit över tre uppsatser, skrivna i samband med detta ämne och de utgörs av en b – uppsats samt två c - uppsatser i historia. B – uppsatsen är skriven 1992 vid Högskolan i Luleå och går under namnet *Vita Bandet i Luleå*. Den ena c – uppsatsen, *Kvinnan i samhället*, skriven 1997 vid Luleå Tekniska Universitet berör Vita Bandet och dess ursprung samt etableringen i Sverige. Även i c – uppsatsen, *Kvinnor på två arenor: Socialt och politiskt. Ett Luleåperspektiv 1860 – 1920*, berörs Luleå Kvinnliga Nykterhetsrörelse, senare Vita Bandet.

1.7 Teoretisk bakgrund

Under 1800 – talet kom den genomsnittliga alkoholkonsumtionen i landet att ligga på en mycket hög nivå. Den genomsnittliga konsumtionen i Sverige låg då på omkring femtio liter starksprit per vuxen och år. Fram till omkring 1920, så halverades konsumtionen och kom sedan att öka igen. Alkoholkonsumtionen i dagens samhällen i Sverige ligger inte alls på långa vägar i närheten konsumtionen under 1800 – talet. Anledningen till den minskade alkoholkonsumtionen beror främst på etableringen av nykterhetsföreningar i landet. Detta skedde under mitten av 1800 – talet och genom att en minskning av konsumtionen har skett kan man dra slutsatsen att nykterhetsrörelsen har haft mycket med det att göra.¹

Jag ville undersöka nykterhetsrörelsen och titta närmare på dess verksamhet och hur den är uppbyggd och vad medlemmarna ägnar sig åt. Jag valde att utforma denna studie och vinkla den ur ett genusperspektiv och därför titta på en kvinnlig nykterhetsförening. Anledningen till detta val är att uppsatsen behandlar en tid under vilken kvinnorna inte deltog alltför mycket i det som hände i samhället. Kvinnorna skulle göra det de blev tillsagda och inte mycket mer och det de gjorde fick absolut inte strida mot de ledande ideologiska och politiska uppfattningarna i samhället vid den tiden. En stor bidragande orsak är även att det endast bedrivits fåtal undersökningar kring kvinnors nykterhetsarbete.

I och med sitt engagemang och arbete i den kvinnliga nykterhetsföreningen fick kvinnan större insikt i samhället och vann större respekt. Även fast arbetet innebar en mycket tyngre börda, än om hon varit en man. Då hade kvinnan inte behövt hävda sig och bevisa att hon gjorde någonting bra, då hade det räckt med att hon gjorde någonting.

¹ Leissner, T. (1997). *Alkohol. Ett psykosocialt, beteende- och samhällsvetenskapligt perspektiv*. Sid. 39.

Enligt doktor Paul Hellström i Luleå, var det viktigt att kvinnorna i Luleå bildade en nykterhetsförening, för att sprida information om samt begränsa dryckenskapen.² Eftersom det var kvinnorna som skulle fostra kommande generationer och var det mycket viktigt att de tog ställning mot rusdrycker och arbetade hårt för ett nyktert samhälle.

² Norrbottens Kuriren, fredagen den 4 oktober 1963.

Kapitel 2

2.1 Vita Bandets ursprung

Vita Bandet har sitt ursprung i det s.k. ”kvinnornas korståg mot krögerväldet i USA” på 1870 – talet. Det började i Ohio 1873 och spreds snabbt till andra delar av landet, såsom Washington. Kvinnorna besökte krogarna i områdena vid upprepade tillfällen och sjöng samt bönföll ägarna att sluta sälja sprit. Många krögare gav med sig och hundratals krogar stängdes. De amerikanska kvinnorna ansåg att det var nödvändigt med en organisation som arbetade emot krogarna och dess sprithantering. 1874 bildades därför den amerikanska Vita Bandet organisationen i Ohio och i och med detta samlades anhängare från 18 stater till enat arbete.

Under ett årsmöte 1877 fick föreningen officiellt namnet Vita Bandet och det bestämdes att dess medlemmar skulle bära en vit bandrosett som föreningsmärke. Vita Bandet kom att bli en internationell organisation redan 1883 och kallades Worlds Womans Christian Temperance Union eller Världens Kvinnors Kristliga Nykterhetsförbund. Föreningen spreds över världen, till stor del tack vare dess ordförande och eldsjäl Frances Willard, som fram till sin död 1898 organiserade och ledde Vita Bandets världsförening samt hjälpte till att föra föreningens budskap över världen och bilda föreningar i olika länder.³

2.2 Vita Bandets etablering i Sverige

Redan under 1880 – talet nådde Vita Bandets idéer Sverige. Vid samma tid hade några kvinnor i landet bildat Svenska kvinnors nykterhetsförening. Under invigningen hölls ett tal om de amerikanska kvinnornas nykterhetsarbete och om dess eldsjäl Frances Willard.⁴

Kvinnor som kämpade för ett nyktert samhälle och ett nyktert Sverige började uppmärksammas på 1880 – talet, och en av dessa var Emilie Rathou. Emilie Rathou hade

³ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Svantessons Boktryckeri, Hässleholm. Sid. 12 – 13.

⁴ Ibid. Sid. 14.

tidigt visat sitt missnöje mot bruket av alkohol och blev under 1880 – talet medlem i olika nykterhetsföreningar i området där hon bodde. På den tiden var det inte vanligt att kvinnor var medlemmar i sådana föreningar, men Emilie Rathou kämpade dock tappert. Hon kom att visa stort engagemang i arbetet för ett nyktert samhälle och deltog bl.a. i det första Nordiska kvinnomötet i Danmark och höll ett tal om nykterhetsfrågan.⁵

Världsföreningen av Vita Bandet skickade redan i slutet av 1800 – talet talarinnor till Sverige för att förmå kvinnorna att bilda en förening. De svenska kvinnorna visade dock inte tillräckligt stort intresse och någon förening kom inte att grundas.⁶

Vid ett nordiskt nykterhetsmöte i Norge år 1900, blev Emilie Rathou vän med Maria Sandström och de båda kvinnorna upptäckte att de hade liknande värderingar och tankar kring nykterhet, sedlighet, hygien, rösträtt och fred. Detta överensstämde även med Vita Bandets värderingar och program kring de ovan nämnda ämnena.⁷ Kvinnorna bestämde sig därför för att grunda en förening av Vita Bandet på Östermalm i Stockholm. Den 12 september samma år grundades föreningen och hade från början åtta medlemmar. Östermalmsföreningen kom att ansluta sig till Vita Bandets världsförening redan från början av dess verksamhet. Även i Göteborg och Uppsala uppkom små Vita Bands föreningar och under 1901 kom dessa att börja samarbeta i och med den centralstyrelse som bildades på initiativ av fröknarna Rathou och Sandström. För att öka kännedomen om Vita Bandet bland de svenska kvinnorna, blev centralstyrelsens första uppgift att sprida information om föreningen och försöka intressera kvinnorna för dess verksamhet.⁸

Under 1902, reste Emilie Rathou runt i landet och informerade om den nya föreningen samt bildade nya lokalföreningar, således bildades tio olika lokalföreningar med totalt 264 medlemmar inom kort. Centralstyrelsen organiserade även ett nordiskt möte för Vita Bandet och intresset var stort både i och utanför landet.⁹

⁵ www.vitabandet.org.se

⁶ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Sid. 16.

⁷ www.vitabandet.org.se

⁸ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Sid. 17 – 18.

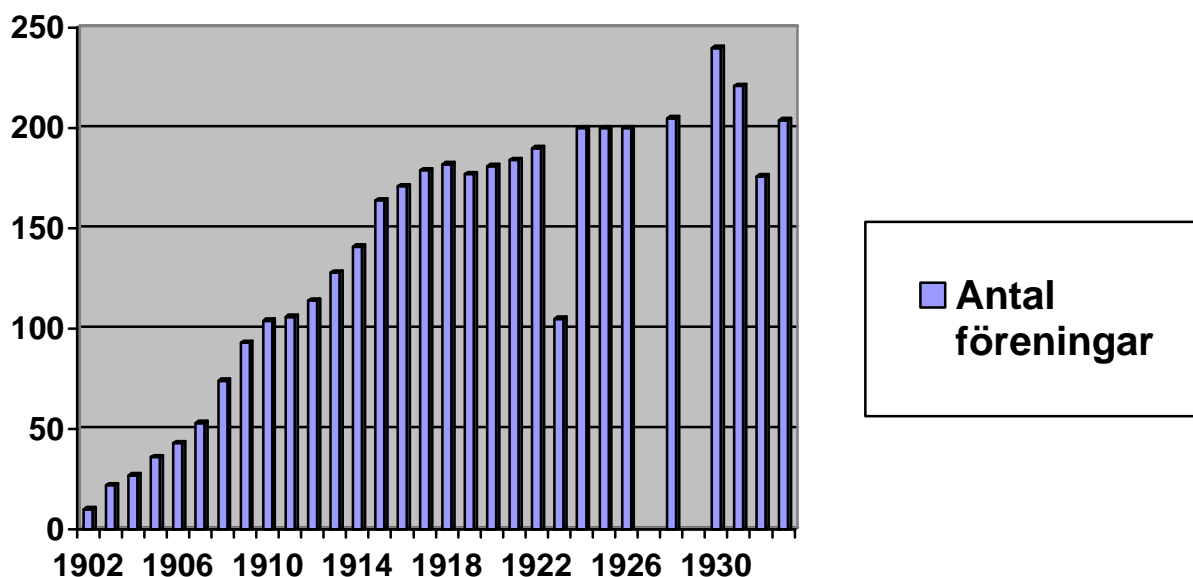
⁹ Ibid. Sid. 21.

Under åren som följde hölls många stora nykterhetsmöten i Stockholm och Vita Bandet tog en aktiv del av dessa. Föreningen arbetade hårt för att föra ut sitt budskap samt rekrytera fler medlemmar. Några av kvinnorna från Vita Bandets centralstyrelse reste runt i landet, i ett försök att bilda nya föreningar.¹⁰ Under 1903 hade föreningen 22 lokalföreningar och 790 medlemmar.¹¹

Vita Bandets arbete för ett nyktert samhälle försvårades pga. bristande ekonomiska medel, vilket kom att underlättas av styrelsens insamlingar.¹²

Föreningen och dess medlemmar fortsatte att jobba hårt för att föreningen skulle få fäste i Sverige och spridas över landet.¹³ Nedan finns en egenhändigt sammanställd tabell som visar hur Vita Bandet och dess lokalföreningar har ökat i antal i och med dess spridning över Sverige. För år 1927 och 1929 finns dock inga uppgifter om antalet föreningar av Vita Bandet i Sverige. En lättöverskådligare tabell i större format återfinns i bilaga 1.

Tabell 1. Antalet föreningar av Vita Bandet i Sverige under 1902 – 1932.

Källa: tabellen baseras på uppgifter ifrån Vita Bandets jubileumsbok. Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961.*

¹⁰Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961.* Sid 26 – 27.

¹¹Ibid. Sid 366 – 367.

¹²Ibid. Sid 26 – 27.

¹³Föreningens spridning i landet samt dess omfattning kan ses i bilaga 1.

Vita Bandet har haft en stor del i samhällets uppbyggnadsarbete. Föreningen har grundlagt flera av de stora sociala reformerna som genomfördes i samhället, t ex. arbetsförhållanden och problem för de kvinnliga stuveriarytterskorna och sillrenerskorna. Föreningen kämpade även för kvinnornas övriga rättigheter i samhället, och var en viktig kämpe i frågan om kvinnlig rösträtt. Vita Bandet har medverkat till rusdrycksförbud under nödår och storstrejk samt till att få prostitution och dess dubbelmoral upphävd. Föreningen arbetade även för att kvinnor skulle ha rätt till lika lön – "likalöneprincipen" och kämpade för kvinnans rätt att behandlas på samma sätt som männen i samhället.¹⁴

Social hjälpverksamhet har varit enormt viktigt under Vita Bandets verksamhet och de har ägnat mycket tid det, både i Sverige och i övriga världen. Föreningen har gjort en stor insats när det gäller nödställda och katastrofdrabbade i och utanför landet gränser. De har bl a. arrangerat insamlingar av pengar samt samlat in och förmedlat kläder. Föreningen grundlade även de första alkoholfria restaurangerna och serveringarna i landet.¹⁵

Redan under tidiga år diskuterade Vita Bandet kontroversiella ämnen såsom kvinnan som präst¹⁶, kvinnliga poliser¹⁷ samt en internationell polismakt.¹⁸

Medlemmarna i föreningen kom att på kristen grundsyn bedriva social verksamhet¹⁹ och kämpa för ett nyktert samhälle, ett nyktert Sverige och en nykter värld. I Vita Bandets program ingår en alkoholfri kultur, världsfred, ungdomens sunda fostran, socialt välfärdsarbete, den allmänna moralens höjande och kvinnornas medborgarfostran. Detta innebär att bruk av alkohol leder, enligt Vita Bandet och dess medlemmar, till olyckor och brott samt sociala missförhållanden. Världsfred leder till att krigen som förstör länder och den andliga kulturen upphör. Ungdomen ska fostras på ett bra sätt och ledas in på rätt väg i livet.²⁰

¹⁴ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961. Sid. 5 – 6.*

¹⁵ *Ibid.* Sid. 5 - 6.

¹⁶ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1922 – 1944; årsberättelse för 1923.

¹⁷ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961. Sid. 5.*

¹⁸ Protokoll 1929 – 1936. Protokoll för sammanträde; januari 1932.

¹⁹ Nationalencyklopedin, Band 19, UGE – VITRU. Sökord, Vita Bandet.

²⁰ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961. Sid. 11.*

Kvinnorna i landet ska vara demokratiskt insatta och kunna ta del av de frågor som medverkar till goda och samhällsfrämjande beslut.²¹

”För Gud, för Hem och Fosterland”, kom att bli det motto under vilket Vita Bandet och dess medlemmar kämpade.²² Föreningens valspråk kom att bli; *”allt vad i viljen att människorna skola göra Eder, det gören I ock dem”*.²³

Kronprinsessan Margareta kom att verka som beskyddarinna för Vita Bandet i Sverige från 1907, fram till sin död 1920. Innan hon flyttade till Sverige hade hon tillhört Vita Bandet i England och i samband med sin flytt tog hon del av den svenska föreningens verksamhet.²⁴

Vita Bandets internationella dag är den 27 april.²⁵

²¹ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Sid. 11.

²² Ibid. Sid. 22.

²³ Ibid. Sid. 11.

²⁴ Ibid. Sid. 8.

²⁵ Protokoll 1918 – 1923. Protokoll för sammanträde; april 1920.

Kapitel 3

3.1 Etableringen av en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå och dess verksamhet

I början av 1900 – talet ansåg doktor Paul Hellström i Luleå att kvinnorna i staden borde bilda en nykterhetsförening, för att sprida information samt begränsa dryckenskapen.²⁶ Således samlades en grupp kvinnor, i flickläroverkets samlingsrum i Luleå, under februari 1902. Samtliga ville engagera sig i nykterhetsarbetet samt väcka stadens kvinnors ansvarskänsla gentemot nykterhetsfrågan och därför kom de att bilda en nykterhetsförening i Luleå. Föreningen kom endast att vara till för kvinnor och kallades Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening. Siri Holm valdes till föreningens ordförande. Anledningen till att en nykterhetsförening endast för kvinnor grundades i staden berodde på att det var kvinnorna som skulle fostra kommande generationer och således var det viktigt att de tog ställning mot rusdrycker och arbetade hårt för ett nyktert samhälle.²⁷

Vid Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings bildande hade föreningen fjorton aktiva samt fem understödjande medlemmar. Under föreningens första år tillkom medlemmarna efter hand, vilket ledde till att föreningen hade 23 aktiva samt åtta understödjande medlemmar efter sitt första år. Föreningen inhandlade medlemsmärken till sina medlemmar under föreningens första tid. Hur dessa såg ut, framgår dock inte av källorna.²⁸ Vid inträdet i föreningen erlade kvinnorna en inträdesavgift på 50 öre och sedan en medlemsavgift på 50 öre per år. Understödjande medlemmar kom dock att erlägga en medlemsavgift på en krona per år.²⁹

Vid föreningens sammanträde i april 1902 antog medlemmarna föreningens stadgar. Av dessa framkom föreningens syfte och mål, medlemsförpliktelser samt verksamhet. Medlemmarna bestämde att ett sammanträde skulle hållas varje månad samt att ett årsmöte skulle hållas i februari varje år. Under årsmötet skulle föreningens ordförande samt sekreterare utses.³⁰

²⁶ Norrbottens Kuriren, fredagen den 4 oktober 1903.

²⁷ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1902.

²⁸ Ibid.; årsberättelse för 1902.

²⁹ Protokoll 1902 – 1905. Stadgar; 20 april 1902.

³⁰ Ibid. Stadgar; 20 april 1902.

Under årsmötet 1903 tillkom en ändring i stadgarna, vilket ledde till att en styrelse på fyra eller fem personer skulle utses varje år på årsmötet. Styrelsens uppgift kom att bli att fördela föreningens arbete mellan medlemmarna.³¹

Under föreningens första år ägnade medlemmarna mycket tid till läsning om alkohol och dess verkningar, för att öka kunskapen kring för alkoholfrågan. Medlemmarna diskuterade även hur de skulle bemöta och utföra nykterhetsarbetet samt väcka kvinnans uppmärksamhet och visa på dennes betydelse i arbetet för ett nyktert samhälle. Kvinnorna i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening kom även att diskutera olika samhällsfrågor³² såsom vegetarism³³, djurplågeri³⁴, hygien³⁵ samt ”den vita slavhandeln”, dvs. prostitution.³⁶ Medlemmarna höll även föredrag, om nykterhet samt dessa samhällsfrågor, för varandra.³⁷

Eftersom föreningen var liten och relativt nystartad, ville medlemmarna i föreningen väcka kvinnorna i samhällets intresse och anordnade därför offentliga diskussionsmöten i staden. På diskussionsmötena avhandlade man nykterhetsfrågan, men även andra samhällsfrågor.

Föreningen försökte även få upp kända talarinnor, från nykterhetsrörelsen i södra Sverige, till Luleå. Men pga. avståndet var det inte lätt att få föreläsningar av dessa i staden.³⁸

För att Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening lättare skulle kunna sprida sitt budskap om alkoholens verkningar och bidra till ett nyktert samhälle genom information fick de ta del av tidsskrifter från andra nykterhetsföreningar. Detta gällde t ex. Vita Bandets tidsskrifter Hvita Bandet och Polstjärnan. Föreningen införskaffade även Godtemplarnas sångbok, vilket ledde till att sammanträden ofta inleddes eller avslutades med sång.³⁹

Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings inflytande i samhället ökade och dess ordförande Siri Holm kom att bli föreningens ombud i Nykterhetsvännernas samarbetskommitté. Eftersom föreningens inflytande ökade bildades andra kvinnliga nykterhetsföreningar runt om i länet, bland dessa kan föreningarna i Malmberget och Gällivare⁴⁰ samt Boden nämnas.⁴¹

³¹ Protokoll 1902 – 1905. Stadgar; 20 april 1902.

³² Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1902.

³³ Protokoll 1905 – 1908. Protokoll för sammanträde; oktober 1907.

³⁴ Ibid. Protokoll för sammanträde; april 1908.

³⁵ Ibid. Protokoll för sammanträde; maj 1908.

³⁶ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1908.

³⁷ Ibid.; årsberättelse för 1908.

³⁸ Ibid.; årsberättelse för 1902.

³⁹ Ibid.; årsberättelse för 1907.

⁴⁰ Ibid.; årsberättelse för 1907.

⁴¹ Protokoll 1905 – 1908. Protokoll för sammanträde; februari 1907.

Föreningen och dess medlemmar arbetade aktivt för att minska rusdryckerna i samhället och även minska krogarnas betydelse. Redan 1904 arbetade medlemmarna i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening för att krogarna i staden skulle servera kokt mjölk. De kom dock inte till något direkt beslut eller överenskommelse med krogarna vid det tillfället.⁴² I slutet av 1907 nådde föreningen och nykterhetsarbetet en stor seger då de genom sitt arbete hade lyckats få en ölkrog i staden att stänga.⁴³

Trots Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings ökade inflytande och frammarsch i samhället hånades de gång på gång i tidningar samt män emellan. Passiva och aktiva medlemmar hade blandats samman och rykten om att föreningen och dess medlemmar inte arbetade aktivt för ett nyktert samhälle spreds. Eftersom detta inte var fallet började föreningen engagera sig mer synligt för problem i samhället. Det gällde inte bara nykterhet utan föreningen upptog t ex. Vaksamhet, vilket var Vita Bandets program mot ”den vita slavhandeln”, dvs. prostitution. Pga. föreningen engagemang i olika problem i samhället enades medlemmarna om en stadgeändring, vilket gjorde att medlemmarna kunde arbeta aktivt för att införa sedlighet i samhället. Föreningen kom att delta i större demonstrationer för nykterheten i Luleå. Inför deltagandet i en demonstration 1908 skapade medlemmarna föreningens standar. Det var i de svenska färgerna och hade Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings initialer, LKN, på det.⁴⁴

När Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening var etablerad och erkänd som förening fick de större nykterhetsföreningarna ett intresse av att skicka upp talarinnor för att hålla föredrag om nykterhetsarbetet. Emilie Rathou, grundaren av Vita Bandet i Sverige var en av dem som besökte föreningen och höll tal om det kvinnliga nykterhetsarbetet.⁴⁵

3.2 Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening blir Vita Bandet

Redan 1904 väcktes tankarna på att Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening skulle uppgå i Vita Bandet och man tog upp frågan flera gånger på möten under året. Men majoriteten av medlemmarna ville inte tillhöra Vita Bandet, vilket gjorde att föreningen bibehölls intakt med

⁴² Protokoll 1902 – 1905. Protokoll för sammanträde; februari samt oktober 1904.

⁴³ Protokoll 1905 – 1908. Protokoll för sammanträde; oktober 1907.

⁴⁴ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1908.

⁴⁵ Protokoll 1910 – 1913. Protokoll för sammanträde; mars 1911.

sin fristående ställning.⁴⁶ Under 1910 kom frågan åter på tal men även nu, som tidigare, ansåg medlemmarna i föreningen att de skulle fortsätta vara en självständig förening. Protokollet anger att ”...*det redan finns för mycket föreningsliv, för att man skulle kunna påtänka intresse för en ny förening*”.⁴⁷ Året efter kom frågan på tal igen och vissa medlemmar ansåg att det skulle vara naturligt att uppgå i Vita Bandet och bilda en egen lokalförening. Detta eftersom föreningen tidigare hade fått hjälp av dem och det låg inom samma verksamhet.⁴⁸ Det dröjde dock till 1913 innan Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings ordförande Siri Holm höll ett anförande om hur Vita Bandet hade uppkommit samt vad deras verksamhet bestod av. Hon framförde även förklaringar till varför Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening borde uppgå i Vita Bandet. Föreningens medlemmar instämde och de fattade ett beslut i enlighet med det ordföranden hade framfört.⁴⁹

I oktober 1913 höll Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening ett offentligt sammanträde på Ebeneser. Föreningen kom då att byta namn till Vita Bandet och bli en lokalförening under Vita Bandets riksförening.⁵⁰ Kvinnorna i Luleå fortsatte arbetet för ett nyktert samhälle och arbetade efter Vita Bandets motto; ”*För Gud, för hem och fosterland*”.⁵¹ Siri Holm, som suttit som ordförande för Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening sen dess etablering, kom även i fortsättningen att verka som föreningens ordförande. De kvinnor som varit medlemmar i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening, men även nya intresserade kom att utgöra föreningens medlemmar till en början. I samband med inträdet i föreningen fästes Vita Bandets medlemsmärke, en vit bandrosett, på alla medlemmar.

I och med uppgången i Vita Bandet omarbetade föreningens medlemmar dess stadgar och beslutade om en höjning av årsavgiften för medlemmarna. Årsavgiften som medlemmarna erlade bestämdes till en krona. De medlemmar som var nya inom nykterhetsarbetet och föreningen kom endast att erlägga en avgift om 75 öre, medan de kvinnor som redan erlagt medlemsavgift till Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening för det året endast erlade 25 öre till Vita Bandet.⁵² Även för de understödjande medlemmarna tillkom en höjning av medlemsavgiften. Dessa kom nu att erlägga 1, 50 kronor per år.⁵³

⁴⁶ Protokoll 1902 – 1905. Protokoll för sammanträde; september 1904.

⁴⁷ Protokoll 1908 – 1910. Protokoll för sammanträde; februari 1910.

⁴⁸ Protokoll 1910 – 1913. Protokoll för sammanträde; oktober 1911.

⁴⁹ Protokoll 1913 – 1914. Protokoll för sammanträde; september 1913.

⁵⁰ Ibid. Protokoll för sammanträde; 5 oktober 1913.

⁵¹ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1913.

⁵² Protokoll 1913 – 1914. Protokoll för sammanträde; 5 oktober 1913.

⁵³ Ibid. Protokoll för sammanträde; 29 oktober 1913.

Vita Bandet fortsatte engagera sig i viktiga ämnen såsom arbetslöshet⁵⁴, fredsarbete⁵⁵, fattiga familjer som hade de svårt⁵⁶, sedlig uppfostran⁵⁷, den vita slavhandeln⁵⁸ och viktigast av allt – nykterhetsverksamhet.⁵⁹

Även föreningen i Luleå lade grunden för de flesta av de stora sociala reformerna och dess genomförande i och med sitt arbete i samhället.⁶⁰

Vita Bandet i Luleå bestämde sig för att prenumerera på riksföreningens tidning, Hvita Bandet. Föreningen skulle själv behålla ett exemplar, medan de andra skulle läggas ut på allmänna platser såsom lasarett, folkbibliotek, tandläkarmottagningar samt pastorexpeditionen. Föreningen kom även att prenumerera på andra tidsskrifter som handlade om samma ämnen och även dessa lades ut på de allmänna platserna. En anledning till detta var att medlemmarna och främst dess ordförande ansåg att orsakerna till en låg sedlig moral i samhället berodde på den dåliga litteraturen och för att undvika detta ville föreningen sprida litteratur med bra budskap. De ansåg även att ungdomarna inte kunde eller borde läsa allt det som de vuxna läste. Detta eftersom det inte ansågs lämpligt.⁶¹

I samband med Vita Bandets första årsmöte, 1914, bestämde medlemmarna att Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings kassabehållning samt övrig egendom skulle tillfalla Vita Bandet och dess verksamhet.⁶²

Ett år efter föreningens start började medlemmarna aktivt arbeta för de unga i samhället. Unga flickor från olika samhällsklasser i staden samlades till träffar en gång i månaden. Dessa skulle vara trevliga och underhållande samt innehålla sång, handarbete, läsning och kaffeservering.⁶³ Föreningen kom även att arrangera speciella aftnar för flickorna, där föreningens ordförande Siri Holm ofta deltog med föredrag om föreningens grundande samt verksamhet.⁶⁴

⁵⁴ Protokoll 1929 – 1936. Protokoll för sammanträde; februari 1931.

⁵⁵ Ibid. Protokoll för sammanträde; mars 1931.

⁵⁶ Ibid. Protokoll för sammanträde; april 1931.

⁵⁷ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1922 – 1944; årsberättelse för 1933.

⁵⁸ Ibid.; årsberättelse för 1931.

⁵⁹ Protokoll 1929 – 1936. Protokoll för sammanträde; september 1931.

⁶⁰ Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Sid. 5 – 6.

⁶¹ Protokoll 1929 – 1936. Protokoll för sammanträde; december 1931.

⁶² Ibid. Protokoll för sammanträde; mars 1914.

⁶³ Ibid. Protokoll för sammanträde; maj 1914.

⁶⁴ Protokoll 1914 – 1918. Protokoll för flickgruppen; 5 december 1914.

1916 beslutade sig Vita Bandet och dess medlemmar för att ta över den hyreslediga restaurangen på Gültzaudden i Luleå. Där planerade föreningen att driva ett sommarcafé. Eftersom föreningen inte hade ekonomiska medel för att kunna driva caféet på egen hand, fick privatpersoner som intresserade sig för saken teckna andelar i caféet.⁶⁵ Efter det att föreningen drivit caféet under två säsonger hade de gjort tillräckligt stor vinst för att lösa alla privatpersoner från deras andelar. De flesta av dessa andelar kom dock att efterskänkas till Vita Bandet samt dess medlemmar.⁶⁶ I caféet på Gültzaudden kom föreningen och dess medlemmar att hålla föredrag och sammankomster.⁶⁷ Föreningen drev caféet under fem år, men i och med 1920 års bokslut upphörde de med verksamheten.⁶⁸ Detta berodde på att föreningen hade planer på att öppna ett semesterhem för kvinnor.⁶⁹

Under krigsåren 1914 – 1918 kom Vita Bandet även att engagera sig i fredsarbete. Under 1916 anordnade föreningen bl.a. en sammankomst, där även andra än dess medlemmar var inbjudna och man diskuterade vad kvinnan kunde göra för att arbeta för fredsidéerna. Detta ledde till att en lärocirkel bildades, där kvinnorna studerade fredslitteratur och skapade en stark fredsvilja hos medlemmarna samt gav dem kunskap om hur världsfred kunde uppnås. Femton medlemmar från olika kvinnliga organisationer gick även samman och bildade en kommitté som skulle arbeta för fred.⁷⁰ Under 1918 tog Vita Bandet samt andra kvinnoföreningar i Luleå initiativ till ett offentligt fredsmöte. På detta möte hölls föredrag, som gick i fredens tecken, och kvinnorna förespråkade en varaktig fred. Under och efter detta möte sålde man fredsmärken.⁷¹

Vita Bandet arbetade för att försöka rå på nöden och de tunga bördorna som fanns i Tyskland vid denna tidpunkt. Föreningens medlemmar samlade in pengar och även gamla kläder samt stickade nya kläder av ullgarn som införskaffats. Medlemmarna köpte även in, samt till viss del skänkte, tvål och ljus. Vita Bandets engagemang i detta berodde på det internationella freds- och kärleksarbete som de påbörjade. Märta Bucht, medlem i Vita Bandet uppmanade alla kvinnor att; ”*deltaga i fredsarbetet och göra sin insats efter bästa förmåga*”.⁷²

⁶⁵ Protokoll 1915 – 1918. Protokoll för sammanträde; 25 april 1916.

⁶⁶ Ibid. Protokoll för sammanträde; oktober 1917.

⁶⁷ Ibid. Protokoll för sammanträde; juni 1916.

⁶⁸ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1921.

⁶⁹ Protokoll 1918 – 1923. Protokoll för sammanträde; 3 maj 1921.

⁷⁰ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1916.

⁷¹ Ibid.; årsberättelse för 1918.

⁷² Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1919.

Under 1920 anordnade Vita Bandet samt Kvinnornas Fredsförbund en basar. Uppslutningen var stor och föreningarna drog in en del pengar. En viss del skänktes till krigsfångar i Sibirien, Ryssland, medan återstoden fördelades lika på de båda föreningarna.⁷³ Under 1921 anordnade de båda föreningarna liknande händelser och även nu var uppslutningen bra. Denna gång skänktes en del pengar till Armenien, medan överskottet delades lika mellan föreningarna.⁷⁴ Vita Bandet hade även representanter på Kvinnornas Förbundskongress i Stockholm under 1921.⁷⁵

I maj 1921 diskuterade Vita Bandet i Luleå möjligheten att få ett standar, sytt på ett fint linne med tvättsilke och vara prytt med kordonger och fransar.⁷⁶ Standarinvigningsfesten kom att hållas i slutet av september samma år. Medlemmarna i föreningen var tacksamma över att ha fått en symbol att samlas omkring och bli uppmuntrade av. Standaret hade en vit bakgrund med en blå glob i mitten, som omslingrades av renhetens vita band och inramades av Vita Bandets motto i gyllene sömnad; ”*För Gud, för Hem och Fosterland*”. Ovanför emblemet stod datumet då Vita Bandet i Luleå grundades, 5 oktober 1913.⁷⁷

Under senare delen av 1921 samt 1922 märktes det av mer och mer att Vita Bandet var en internationell förening. Under 1921, reste, dess ordförande, Siri Holm till Tyskland och Österrike och besökte medsyster samt en fredskongress i Wien.⁷⁸ Föreningen fick under 1922 besök av fröken Olafsson, en medsyster från Island. Hon höll föredrag om Islands förbud och berättade dess nykterhetsrörelse och hur den etablerats i landet.⁷⁹

Vita Bandet i Luleå kom att betyda mer och mer för befolkningen i staden samt i de norra delarna av landet. Kända talarinnor från de södra delarna av landet samt från andra länder besökte föreningen och höll tal och föredrag.⁸⁰

Under 1923 började Vita Bandet och dess medlemmar, på allvar, planera för det semesterhem som de skulle inrätta. Det skulle vara för uttröttade kvinnor, främst mödrar. Styrelsen tänkte först att föreningen skulle få hyra barnkolonin i Vallen och inrätta sitt vilohem där, men planerna stötte på många problem varav de uteslöts. En livlig diskussion uppkom och en av

⁷³ Protokoll 1918 – 1923. Protokoll för sammanträde; oktober 1920.

⁷⁴ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902 – 1921; årsberättelse för 1921.

⁷⁵ Protokoll 1918 – 1923. Protokoll för sammanträde; april 1921.

⁷⁶ Ibid. Protokoll för sammanträde; 3 maj, 1921.

⁷⁷ Ibid. Protokoll för sammanträde; oktober 1921.

⁷⁸ Ibid. Protokoll för sammanträde; oktober 1921.

⁷⁹ Ibid. Protokoll för sammanträde; februari 1922.

⁸⁰ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1922 – 1944; årsberättelse för 1928.

Vita Bandets medlemmar föreslog att semesterhemmet skulle inrättas på Brändön. En kommitté bildades och denna fick i uppgift att undersöka vem som var lämpligast som föreståndarinna samt hur hemmet skulle utformas.⁸¹

I mitten av 1923 hade kommittén på förslag att semesterhemmet skulle inrättas i Bensbyn istället samt att Hulda Åhlander skulle väljas till föreståndarinna. Kommittén skulle ställa i ordning hemmet så att det skulle vara färdigt för invigning samt för att ta emot sina första gäster efter midsommarhelgen. Kommittén bestämde även att kvinnorna skulle stanna på semesterhemmet i ungefär fjorton dagar och att de som kunde skulle medtaga sänglinne, filt och kudde samt att de själva skulle bädda sina sängar och städa sina rum. Utöver detta krävdes inget arbete av semesterhemsgästerna. Vita Bandets medlemmar uppmanades att skänka matvaror samt böcker och tidskrifter till föreningens vilohem.⁸²

Under hemmets första år hade föreningen femton kvinnliga gäster per sommar, som bodde på semesterhemmet i två till tre veckor vardera. Alla kvinnor vistades inte där samtidigt, utan det var några stycken åt gången. Vistelsen var oftast helt kostnadsfri eller belagd med en liten avgift. Semesterhemmets kostnader uppgick till omkring 700 kronor per år och föreningen hade sin verksamhet öppen i Bensbyn under två somrar.⁸³

Eftersom det var svårt att ordna bra och billiga förbindelser till och från semesterhemmet i Bensbyn meddelade Vita Bandets ordförande att det fanns ett förslag att förlägga semesterhemmet på Ön i Gammelstad istället. Dit fanns det en tågförbindelse som avsevärt skulle underlätta transporter till och från semesterhemmet.⁸⁴ Därför kom föreningen att förlägga sitt sommarhem där från och med sommaren 1925. I och med detta kom semesterhemmets ökande kostnader att återigen minska och ligga på omkring 700 kronor per år. Vita Bandet finansierade själv sitt semesterhem. Det var möjligt främst pga. det kapital som tjänats in från caféet på Gultzauden, men även genom att föreningen anordnade aftonunderhållningar med försäljningar samt höll föredrag av olika slag.⁸⁵ Även andra

⁸¹ Protokoll 1918 – 1923. Protokoll för sammanträde; juni 1923.

⁸² Ibid.; juni 1923.

⁸³ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1922 – 1944; årsberättelse för 1923.

⁸⁴ Protokoll 1923 – 1929. Protokoll för sammanträde; februari 1929.

⁸⁵ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1922 – 1944; årsberättelse för 1925.

föreningar i staden, såsom Husmodersföreningen och Fredsföreningen bistod Vita Bandet med hjälp att samla in pengar till verksamheten.⁸⁶

Föreningen kom även att anordna utflykter för barn under somrarna. Detta gällde främst de barn vars syskon hade fått åka iväg på sommarkolonier. Medlemmarna bestämde att "Barnens Dag" skulle anordnas varje år och att de skulle hållas i en medlems villa på Bergnästet. För de äldre i samhället, skulle "de Gamlas Dag" anordnas två gånger om året.⁸⁷

⁸⁶ Protokoll 1923 – 1929. Protokoll för sammanträde; mars 1928.

⁸⁷ Ibid.; maj 1929.

Kapitel 4

4.1 Vita Bandet i Luleås medlemmar samt dess åtaganden och förpliktelser

Vita Bandets främsta mål var att motarbeta berusande drycker som njutningsmedel. Kvinnorna som ville vara medlemmar i föreningen fick därför lov att avstå ifrån det. Föreningens understödjande medlemmar var dock endast tvungen att avstå ifrån starkare spritdrycker som njutningsmedel. Även flickor under 17 år hade rätt att bli medlemmar i föreningen. Dessa skulle, liksom de övriga medlemmarna, avstå ifrån rusdrycker som njutningsmedel. Samtliga medlemmar skulle bära föreningens medlemsmärke – en vit bandrosett samt besöka föreningens möten ofta.⁸⁸

Vita Bandet intog ingen speciell andlig ståndpunkt, men medlemmarna skulle ha en gemenskapskänsla inför orden; *”Vi upplyfta våra hjärtan till Gud”*. Orden skulle ge medlemmarna i föreningen glädje i deras arbete för nykterhet i samhället.⁸⁹

Under 1916 upptog man den tidigare bordlagda frågan om medlemmarnas ställning i det religiösa hänseendet. Styrelsens förslag antogs av föreningen och lyder som följer; *”Föreningen står på kristlig grund och önskar, att dess arbete må bäras av bön och tro på Guds hjälp, men fordrar icke av sina medlemmar någon personlig avgörelse i religiösa frågor, utan varje kvinna, som avlägger nykterhetslöftet, som vill motarbeta bruket av berusande drycker såsom njutningsmedel, för ett sedligt rent liv och respektera föreningens kristna ståndpunkt, är välkommen som medlem”*⁹⁰

Alla kvinnor, oavsett samhällsklass hade rätt att bli medlem i Vita Bandet och delta i föreningens arbete för ett nyktert samhälle, ett nyktert Sverige och en nykter värld.

”Det vita bandet vill vara en symbol det osynliga band som förenar kvinnor av alla olika samhällsklasser, stammar och raser i alla land i arbete, ej blott för nykterhet, utan även å andra avseenden. I allt som kan skapa harmoni och livslycka”.⁹¹

⁸⁸ Protokoll 1902 – 1905. Stadgar; 20 april 1902.

⁸⁹ Protokoll 1913 – 1914. Protokoll för sammanträde; april 1914.

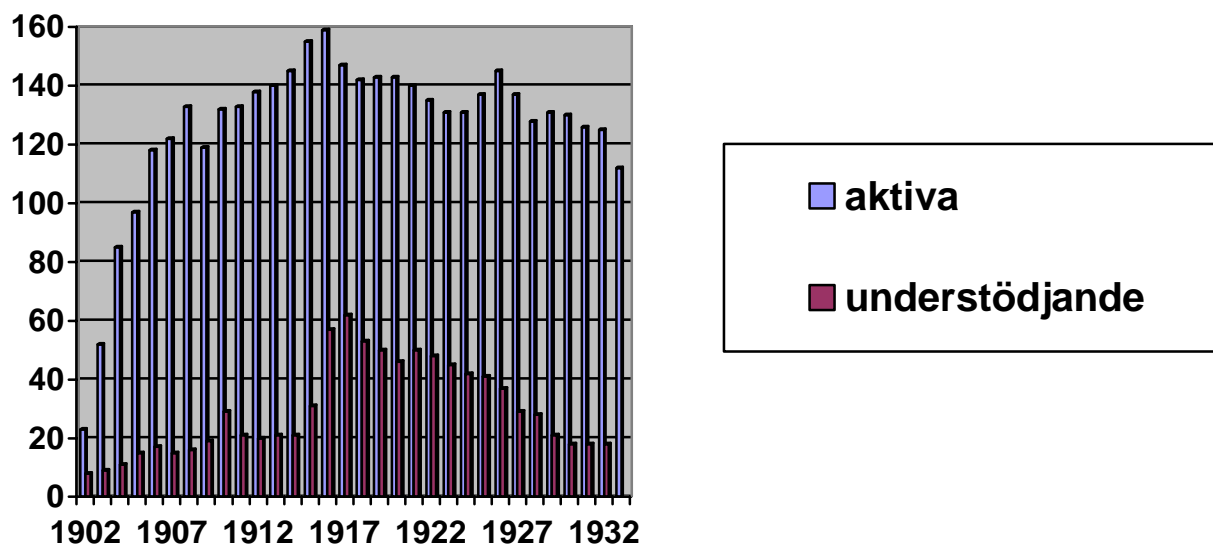
⁹⁰ Protokoll 1915 – 1918. Protokoll för sammanträde; januari 1916.

⁹¹ Protokoll 1923 – 1929. Protokoll för sammanträde; 25 februari, 1926.

Vita Bandets medlemmar skulle sprida kännedom om föreningen, dess syften och ställning till nykterhets- och sedlighetsfrågan till sina medmänniskor. Vita Bandet verkade även för fred och samförstånd mellan samhällsklasser och enskilda människor, ledda av kärlek och fyllda med kristendomens anda. En medlem i Vita Bandet skulle leva sitt liv, i enlighet med föreningens motto, som är; ”för Gud, för Hem och Fosterland”, samt kämpa för renhet, nykterhet och sedlighet. Föräldrarna skulle fostra sina barn på ett ansvarsfullt och kristet sätt för att minska den moraliska slappheten och barn och ungdomar skulle skyddas ifrån ”den osunda litteraturen, teatrar och biografvisningar av slipprig art”. De skulle även skyddas och fostras till lydnad och självbehärskning samt att avsky kortspel, svordomar och rökning. För att lättare hjälpa barn och ungdomar på traven, skulle skolan och hemmet samverka.⁹²

Föreningens medlemsantal kom att förändras genom åren, från blygsamma fjorton aktiva samt fem understödjande medlemmar vid föreningens etablering 1902 till 126 aktiva och arton understödjande medlemmar 1931.⁹³ Den egenhändigt sammanställda tabellen nedan visar föreningens medlemsantal och dess utveckling under den valda tidsperioden. En lättöverskådligare tabell i större format återfinns i bilaga 2

Tabell 2. Medlemsantal i Vita Bandets Luleåförening 1902 – 1932.

Källa: Vita Bandets årsberättelser 1902 – 1921 samt årsberättelser 1922 – 1944.

⁹² Protokoll, Vita Bandet för Övre Norrlands distriktsförenings årsmöte; juli 1918.

⁹³ Årsberättelser, Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening/Vita Bandet 1902-1921 samt 1922 – 1944.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att exemplifiera kvinnornas arbete för ett nyktert samhälle, ett nyktert Sverige och en nykter värld. Detta vill jag göra genom att belysa och redogöra för Vita Bandets ursprung, verksamhet och utbredning. Jag avser särskilt lyfta fram etableringen av och verksamheten i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening samt dess uppgående i Vita Bandet.

Uppsatsen är främst koncentrerad kring tre problemområden. Det första problemområdet är Vita Bandets ursprung samt föreningens konsolidering i det svenska samhället och dess spridning över landet. Det andra området innefattar etableringen av en kvinnlig nykterhetsförening i Luleå, dess verksamhet och vidareutveckling. Det tredje och avslutande problemområdet i uppsatsen behandlar medlemmarna i Vita Bandet och dess åtagande och förpliktelser gentemot förening samt hur medlemsantalet har kommit att förändras genom åren.

Uppsatsen är avgränsad till att främst handla om Vita Bandet i Luleå och den huvudsakliga avgränsningen i tid ligger mellan 1902 och 1932. Dessa 30 år används för att exemplifiera och gestalta föreningen och dess verksamhet.

Vita Bandet har sitt ursprung i det s.k. ”kvinnornas korståg mot krögarväldet i USA” på 1870 – talet. Det började i Ohio 1873 och spreds snabbt till andra delar av landet. Föreningen fick sitt officiella namn, Vita Bandet, 1877 och det bestämdes att dess medlemmar skulle bära en vit bandrosett som föreningsmärke.

Vita Bandet kom att bli en internationell organisation redan 1883 och kallades Worlds Womans Christian Temperance Union eller Världens Kvinnors Kristliga Nykterhetsförbund. Föreningen spreds över världen, till stor del tack vare dess ordförande och eldsjäl Frances Willard, som fram till sin död 1898 organiserade och ledde Vita Bandets världsförening samt hjälpte till att föra föreningens budskap över världen och bilda föreningar i olika länder.

Redan under 1880 – talet nådde Vita Bandets idéer Sverige, men det var inte förrän 1900 som framför allt Emilie Rathou bidrog till grundandet av Östermalmsföreningen av Vita Bandet i Stockholm. Föreningen hade åtta medlemmar från början, men kom att vidareutvecklas i takt

med att föreningens budskap spreds i samhället. Östermalmsföreningen kom att ansluta sig till Vita Bandets världsförening redan från början av dess verksamhet.

Under de följande åren arbetade föreningen och dess medlemmar hårt med att sprida föreningens budskap samt rekrytera medlemmar till föreningen.

Vita Bandet har haft en stor del i samhällets uppbyggnadsarbete. Föreningen har grundlagt flera av de stora sociala reformerna som genomfördes i samhället. Föreningen kämpade även för kvinnornas övriga rättigheter i samhället, och var en viktig kämpe i frågan om kvinnlig rösträtt. Vita Bandet har medverkat till rusdrycksförbud under nödår och storstrejk samt till att få prostitution och dess dubbelmoral upphävd. Föreningen arbetade även för att kvinnor skulle ha rätt till lika lön – "likalöneprincipen" och kämpade för kvinnans rätt att behandlas liksom männen i samhället. Social hjälpverksamhet har varit enormt viktigt under Vita Bandets verksamhet och de har ägnat mycket tid det, både i Sverige och i övriga världen.

Kronprinsessan Margareta kom att verka som beskyddarinna för Vita Bandet i Sverige från 1907, fram till sin död 1920.

1902 etablerades Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening. Föreningen kom att vara till endast för kvinnor eftersom det var de som hade det största ansvaret i att fostra barnen och därför borde ta ställning mot rusdrycker och arbeta för ett nyktert samhälle. Vid föreningens sammanträde i april 1902 antog medlemmarna föreningens stadgar. Av dessa framkom föreningens syfte och mål, medlemsförpliktelser samt verksamhet.

Under föreningens första år ägnade medlemmarna mycket tid till läsning om alkohol och dess verkningar, för att öka intresset kring för alkoholfrågan. Medlemmarna diskuterade även hur de skulle bemöta och utföra nykterhetsarbetet samt väcka kvinnans uppmärksamhet och visa på dennes betydelse i arbetet för ett nyktert samhälle. Kvinnorna i Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening kom även att diskutera olika samhällsfrågor såsom vegetarism, djurplågeri, hygien samt "den vita slavhandeln", dvs. prostitution.

Föreningen och dess medlemmar arbetade aktivt för att minska rusdryckerna i samhället och även minska krogarnas betydelse. Föreningen kom att delta i större demonstrationer för nykterheten i Luleå. Inför deltagandet i en demonstration 1908 skapade medlemmarna

föreningens standar. Det var i de svenska färgerna och hade Luleå Kvinnliga Nykterhetsförenings initialer, LKN, på det.

Redan 1904 väcktes tankarna på att Luleå Kvinnliga Nykterhetsförening skulle uppgå i Vita Bandet och man tog upp frågan flera gånger på möten under året. Men majoriteten av medlemmarna ville inte tillhöra Vita Bandet, vilket gjorde att föreningen bibehölls intakt med sin fristående ställning. Det kom att dröja ända till 1913 innan föreningen uppgick i Vita Bandet.

Vita Bandet fortsatte engagera sig i viktiga ämnen såsom arbetslöshet, fredsarbete, fattiga familjer som hade det svårt, sedlig uppfostran, den vita slavhandeln och viktigast av allt – nykterhetsverksamhet. Även föreningen i Luleå lade grunden för de flesta av de stora sociala reformerna och dess genomförande i och med sitt arbete i samhället.

Eftersom föreningens inflytande ökade bildades andra kvinnliga nykterhetsföreningar runt om i länet, bland dessa kan föreningarna i Malmberget och Gällivare samt Boden nämnas.

I september 1921 fick Vita Bandet sitt standar. Standaret hade en vit bakgrund med en blå glob i mitten, som omslingrades av renhetens vita band och inramades av Vita Bandets motto i gyllene sömnad; ”*För Gud, för Hem och Fosterland*”. Ovanför emblemet stod datumet då Vita Bandet i Luleå grundades, 5 oktober 1913.

Vita Bandet i Luleå prenumererade på riksföreningens tidning, Hvita Bandet. Föreningen behöll själv ett exemplar, medan de andra lades ut på allmänna platser såsom lasarett, folkbibliotek, tandläkarmottagningar samt pastorsexpeditionen. Föreningen kom även att prenumerera på andra tidsskrifter som handlade om samma ämnen och även dessa lades ut på de allmänna platserna. Föreningen och dess medlemmar ansåg att orsakerna till en låg sedlig moral i samhället berodde på den dåliga litteraturen och för att undvika detta ville föreningen sprida litteratur med bra budskap.

Föreningen drev ett café på Gultzaudden under fyra år, fram till 1920. Med hjälp av inkomsterna från caféet öppnade föreningen under 1923 ett semesterhem för trötta kvinnor. Under de två första åren var semester hemmet beläget i Bensbyn, men sedan flyttades det till Ön i Gammelstad. Detta var främst för att underlätta transporter samt för att minska

föreningens kostnader. Kvinnornas vistelser på semester hemmet var oftast kostnadsfri, eller belagd med en liten avgift.

Vita Bandets främsta mål var att motarbeta berusande drycker som njutningsmedel. Alla kvinnor, oavsett samhällsklass hade rätt att bli medlem i Vita Bandet. De enda som krävdes av dem, förutom att erlægga medlemsavgiften var att de avstod ifrån berusande drycker som njutningsmedel. Föreningens understödjande medlemmar var dock endast tvungen att avstå ifrån starkare spritdrycker som njutningsmedel. Samtliga medlemmar skulle bära föreningens medlemsmärke – en vit bandrosett samt besöka föreningens möten ofta.

Vita Bandet intog ingen speciell andlig ståndpunkt, men medlemmarna skulle ha en gemenskapskänsla inför orden; *”Vi upplyfta våra hjärtan till Gud”*.

Föreningens medlemsantal kom att förändras genom åren, från blygsamma fjorton aktiva samt fem understödjande medlemmar vid föreningens etablering 1902 till 126 aktiva och arton understödjande medlemmar 1931.

”För Gud, för Hem och Fosterland”, kom att bli det motto under vilket Vita Bandet och dess medlemmar kämpade och föreningens valspråk kom att bli; *”allt vad i viljen att människorna skola göra Eder, det gören I ock dem”*.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor:

Folkrörelsens arkiv i Norrbotten, Norrbottens Minne

Protokollböcker – Arkiv 785, volym 6, signum AIa

Protokoll 1902 – 1905.

Protokoll 1905 – 1908.

Protokoll 1908 – 1910.

Protokoll 1910 – 1913.

Protokoll 1913 – 1914.

Protokoll 1914 – 1918. Protokoll för flickgruppen

Protokoll 1915 – 1918.

Protokoll 1918 – 1923.

Protokoll 1923 – 1929.

Protokoll 1929 – 1936.

Årsberättelser – Arkiv 785, volym 2, signum AIa

Årsberättelser 1902 – 1921.

Årsberättelser – Arkiv 785, volym 2, signum AIc

Årsberättelser 1922 – 1944.

Protokoll – Arkiv 1101, volym 1, signum AIa I

Protokoll, Vita Bandet för Övre Norrlands distriktsförenings årsmöte; juli 1918.

Tryckta källor:

Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60 – åriga verksamhet 1901 – 1961*. Hässleholm.

Norrbottens Kuriren oktober 1963.

(1997). Leissner, T. (red.) *Alkohol. Ett psykosocialt, beteende- och samhällsvetenskapligt perspektiv*, Lund. Studentlitteratur. ISBN 91-44-60421-1.

Uppslagsverk:

(1996). Engström, C. (red.) *Nationalencyklopedin*, Höganäs. Bokförlaget Bra Böcker AB. Nittonde bandet, UGE – VITRU. ISBN 7024 – 619 – X. Sökord; Vita Bandet.

Internet:

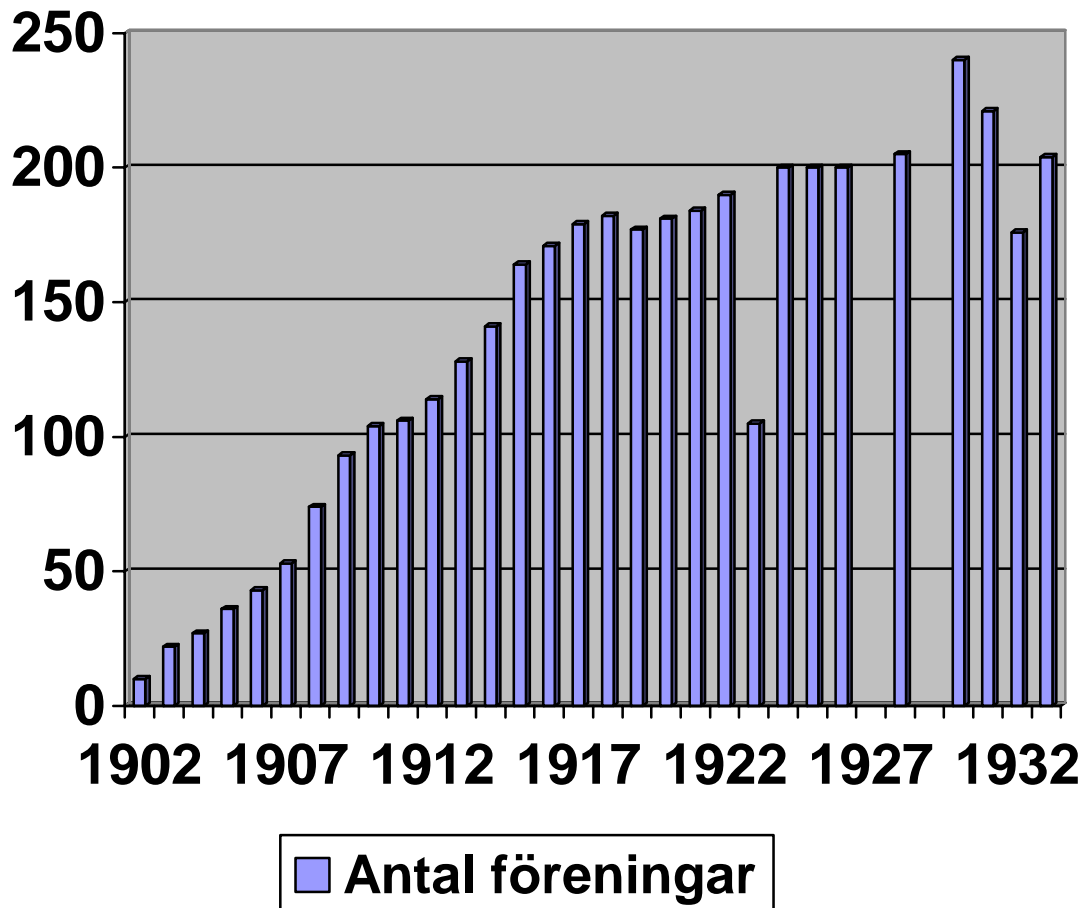
www.vitabandet.org.se

Vita Bandet. 2005-01-16.

Tabell 1. Antalet föreningar av Vita Bandet i Sverige under 1902 – 1932.

Tabellen visar hur Vita Bandet och dess olika lokalföreningar har ökat i antal i och med spridning över Sverige.

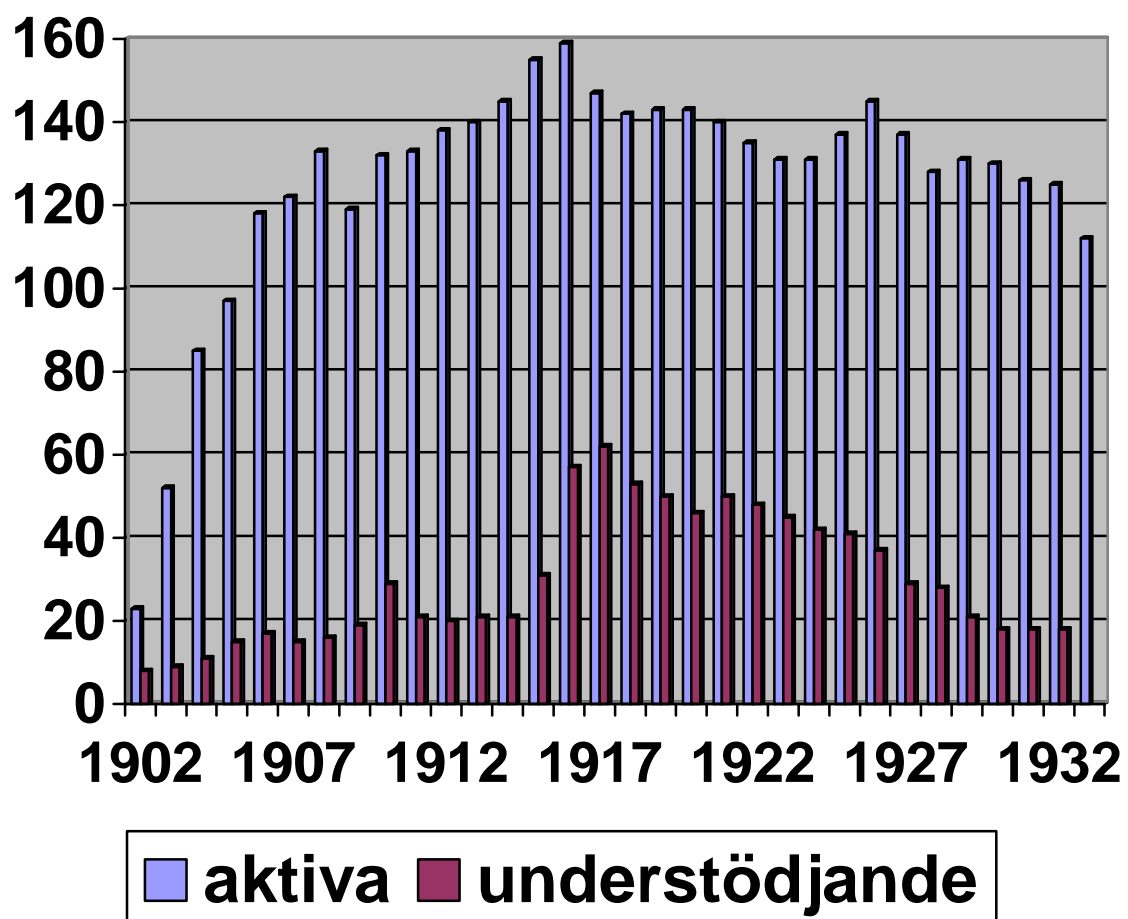
För år 1927 och 1929 finns dock inga uppgifter om antalet föreningar av Vita Bandet i Sverige.

Källa: tabellen baseras på uppgifter ifrån Vita Bandets jubileumsbok. Elgham, E. (1965). *Vita Bandet i Sverige 1901 – 1961. Historik över Vita Bandets i Sveriges 60-åriga verksamhet 1901 – 1961*. Svantessons Boktryckeri, Hässleholm. Sid. 366 – 367.

Tabell 2. Medlemsantal i Vita Bandets Luleåförening 1902 – 1932.

Tabellen visar hur Vita Bandets medlemsantal i Luleåföreningen, har förändrats genom åren.

Källa: Vita Bandets årsberättelser 1902 – 1921 samt årsberättelser 1922 – 1944.